

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220, Zeist

Geheel Israël zal zalig worden, maar hoe...?

2

9) Het is de vraag of opzettelijke Joden-zending wel zo bijbels is, wanneer vast staat, dat de Joden de evangelie-boodschap van Jezus Christus kennen. Blijft dan niet veel meer over de indirecte bearbeiding, waarvan Paulus spreekt (Rom. 11 : 13-15)?

Toelichting. Paulus heeft steeds de evangelie-boodschap het eerst aan de synagoge gebracht. Maar telkens als de synagoge het evangelie afwees, kwam er een wending in Paulus' tactiek. Hand. 13 : 46: „Maar Paulus en Barnabas zeiden vrijmoedig: het was nodig, dat eerst tot u het Woord Gods werd gesproken, doch nu gij het verstoot en u het eeuwige leven niet waardig keurt, zie, nu wenden wij ons tot de heidenen.“ De scheiding, die zich in het joodse stamland voltrokken had (de weerspanningen in Judea en de heiligen in Jeruzalem, Rom. 15:31), begeleidde ook Paulus op zijn reizen door de landen van de diaspora. Tenslotte is Paulus er mee opgehouden, de synagoge direct te benaderen. Hij begaf zich volijverig in de heidenzending in de hoop, dat hij daardoor „zo mogelijk de naijver van zijn vlees en bloed mocht opwekken en enigen uit hen behouden.“ Rom. 11 : 14. Paulus' woordkeus verraadt hier geen oppervlakkig optimisme. Toch ziet hij in de enkelingen die op deze en soortgelijke wijze behouden worden, de volheid van Israël zalig worden. (Vgl. de vrss 12 en 14 met elkaar; hier valt ook te denken aan de profetes Anna, die als enkeling de stam Aser vertegenwoordigt, Luc. 2 : 36-38).

Overigens moet in elke tijd de situatie weer opnieuw bezien worden. Is er onder de Joden onkunde t.a.v. het evangelie, dan moeten we weer beginnen, zoals Paulus begonnen is. Stellig is er ten allen tijde de dure plicht van het persoonlijk getuigenis bij enig contact van betekenis.

Maar er zijn tijden waarop we zeggen moeten: de ijver in de heiden-zending zij onze joden-zending. Niet dat we in de zending onder de volken steeds aan

Israël moeten denken, maar de bekeeringen uit Israël zijn een bedoeld neven-effect van deze zending onder de volken.

10) Wij mogen met de Here Jezus en de evangelist Johannes zeggen, dat de zaligheid uit de Joden is (Joh. 4 : 22). Minder juist is het echter te stelen dat de kerk uit „de“ synagoge is voortgekomen.

Toelichting: Er waren ook synagogen des satans (Openb. 3 : 9) en daaruit is de gemeente zeker niet voortgekomen. Calvijnschrijft in zijn verklaring op Ps. 47 : 10 („de edelen der volken zijn verzameld tot het volk van de God van Abraham“): „Er wordt hier gesproken over de toekomende toevérgadering tot de Joden, opdat wij weten, dat er geen vleeselijke waardigheid aan de Joden wordt toegeschreven, die gelegen is in hun personen, maar hun gehele voortreffelijkheid daaruit voortkomt, dat de zuivere dienst van God onder hen bloeit en de hemelse waarheid bij hen zich vertoont. Daarom heeft dit niet de minste betrekking op de verworpen Joden, die zich door hun ongelooft van de kerk hebben losgemaakt. Maar, omdat de takken van een heilige wortel van nature heilig zijn — zoals Paulus leert in Rom. 11 : 16 — heeft de afval van de meesten niet verhinderd, dat deze eer toch voor de overigen blijft bestaan“.

Evenzeer valt aanmerking te maken op de stelling, dat de Bijbel, in 't bijzonder het O.T., joods is. (cf. Klare wijn, hfdst. IIIa) Immers, Jeremia en zijn tegenstanders, Jezus en de farizeeërs waren beiden joods. Welk joods element wordt nu bedoeld? Het tussen beiden gemeenschappelijke? Maar dan is met de nogal lawaaiërig aangekondigde stelling niet zo erg veel beweerd.

11) Dat de hedendaagse Israël-theologie met zo grote verwachting de kant van Israël uitkijkt en van dit volk meer verwacht dan van enig ander volk (rapp. pag. 33), hangt nauw samen met het algemeen gevoel van frus-

tratie, dat over de westerse christenheid van vandaag gekomen is.

Toelichting: Prof. dr H. Berkhof, de voornaamste opsteller van het hervormde schrijven over Israël, heeft in ander verband het christelijke minderwaardigheidsgevoel uitstekend onderkend en onder woorden gebracht (zie zijn artikel in het laatste nummer van „In de Waagschaal“: Christelijk minderwaardigheidsgevoel, nr. van 26 sept. '70) Hij prijst de remedie aan: „wij moeten vandaag onze nieuwtestamentische identiteit weer aandurven“. Dat moeten we zeker, ook tegenover Israël. Vgl. Philip. 3 : 3: „Want wij zijn de besnijdenis, wij, die door den Geest Gods Hem dienen, die in Christus Jezus roemen en niet op vlees vertrouwen.“

Ook de vrijgemaakt-gereformeerde kerken buiten het verband van Hoogeveen, waarbinnen een sterk minderwaardigheids- en frustratie-gevoel leeft, moeten er voor oppassen, dat niet een overspannen verwachting ten aanzien van Israël een leemte aan bezieling komt opvullen.

Een uiting van dit minderwaardigheidsgevoel is op verschillende pagina's van het genoemde hervormde stuk over Israël te vinden. Ik bedoel de onwaardige wijze, waarop de fouten en feilen van Israël en de kerk tegen elkaar weggestreept worden. Daarin deze teneur: Israël heeft weliswaar nee gezegd tegen Jezus Christus, maar „de kerk heeft... tot nu toe, evenmin als het joodse volk, haar bestemming waar gemaakt“ (a.w. pg. 25). „De critiek, die wij op het joodse volk hebben, valt op onszelf als kerk terug. Ook de christelijke gemeente is nog niet tot haar bestemming gekomen, ook zij leeft nog in voorlopigheid. Zo zijn het joodse volk en de kerk beide onderweg en worden ze beide, elk op eigen wijze, bewaard in Gods trouw.“ (a.w. pg. 36). Maar zoals we tussen Israël en Israël moeten onderscheiden, zo ook tussen kerk en kerk. Niet allen die tot de kerk behoren, zijn de kerk, zijn de ware gemeente van Christus. Van de ware kerk evenwel geloven we, dat de Heilige Geest op haar rust. Waar is in de aangehaalde passages uit het hervormde stuk het geloof in de Heilige Geest? Is de Heilige Geest aan de synagoge evenzeer als aan de gemeente geschonken? Is hier niet een pretentieverlies, waarbij de kerk niet langer staat, maar valt? Ook al hebben het joodse volk en de kerk gelijkelijk gefaald, dan is toch, dank zij de Heilige Geest, dit het volstrekt eigene van de kerk, dat zij, ge-

H. de Jong - Amsterdam

lijk de ene moordenaar aan het kruis de ander gedaan heeft, het joodse volk verwijst naar de Man, die in het midden hing.

12) De moderne Israël-theologie, die in de toekomst een massale bekering van het joodse volk verwacht, en de toebrenging in verleden en heden van joden tot de gemeente, die zalig wordt, verwaarloost en de omvang ervan onderschat, past in een breder denkkader, waarin ten koste van verleden en geschiedenis, voorrang aan de toekomst verleend wordt.

Toelichting: Een ondankbare en onjuiste uitspraak uit het rapport: „(De kerk) heeft zozeer haar eigen oorsprong vergeten, dat zij de weinige joden-christenen in haar midden veelal als merkwaardige uitzonderingen beschouwt, waarmee zij niet goed raad weet”. (a.w. pg. 26).

— de Israël-verwachting heeft trouwens overwegend in de secten geleefd, die in het algemeen met het verleden geen raad weten, het in ieder geval overmatig critiseren, en zich eenzijdig in toekomst-verwachtingen uitleven. Wat het heden betreft: het foute van vandaag brengt men met het verleden in verband en het mooie met de toekomst. De bekering van een zoon van Israël brengt men niet met vroegere bekeringen van Israëlieten in verband, maar men ziet er een voorbode in van de verwachte volksbekering.

13) Door de verwachte volksbekering van Israël in verband te brengen met de terugkeer der Joden naar Palestina en het stichten daar van een staat, ontstaat een heilsmaterialisme, dat zich moeilijk tegen de dwaalleer van het chiliasme zal kunnen verweren.

Toelichting: De leer van het chiliasme is ontstaan uit de vrees, dat het heil dat God beloofd heeft, niet concreet genoeg zal zijn. Er is in dat opzicht een wantrouwen tegen de hemel als plaats en tegen de eeuwigheid als tijd; deze zijn beiden te vaag. Een duizendjarig rijk met als aardse centrum Jeruzalem („de navel der aarde”, Ez. 38 : 12) komt aan deze wens naar concreetheid tegemoet. Het gevolg is, dat het eeuwige Koninkrijk, waarin God alles in allen zal zijn, werkelijk alle concreetheid gaat missen in de voorstelling van de gelovigen; het bloedt dood.

— Maar hoe moeten we de terugkeer van de Joden naar Palestina dan verstaan? Het kan zijn, dat God hun concentratie nodig heeft, om de bekeringen uit de Joden tot het geloof in Jezus Christus nog opvallender te doen zijn. Bekeerde Joden in Palestina hebben het nu al verschrikkelijk moeilijk. Hiermee samenhangend kan het getal christenen uit de Joden toch nog oplopen in de naaste toekomst. Bekering daar is een opvallender daad dan in de verstrooiing. Daar gaat dan ook meer prediking van uit. Maar de herverzameling van Israël uit de volken kan tegelijk een duivelse truc zijn, een aanloop om tot de anti-christ en zijn rijk te komen. Als dat zo zou zijn, („hij zet zich in de tempel Gods” 2 Thess. 2 : 4), zou op frappante wijze bevestigd worden wat Luther eens heeft gezegd, dat de duivel de aap van God is. Mooier nabootsing is op zijn standpunt moeilijk denkbaar dan om onder de schijn van profetie-ervulling zijn lugubere toelichting uit te voeren en zijn boos-

rijk op aarde op te richten. Zijn gedachten zijn ons evenwel niet onbekend. (2 Cor. 2 : 11)

14) Tegen de achtergrond van Schriftplaatsen als Gal. 3 (Kind van Abraham ben je door het geloof), Gal. 4 (het Jeruzalem dat boven is), Hebr. 11 (het uitzien van de aartsvaders naar een beter, dat is het hemelse vaderland) en nog andere teksten waarvan de tendens is, dat Gods heilsgoederen aan Zijn volk zich allengs van de beperkingen van bloed en bodem losmaken, ligt de voorstelling van een uiteindelijk bekeerd Israël, opnieuw wonend in het beloofde land, niet in de lijn van het bijbelse toekomstperspectief.

Toelichting: Het lijkt een terugdraaien van de klok van de heilsgeschiedenis. Men zegt wel dat de weg van het evangelie naar de volkeren Gods omweg is om weer bij Israël uit te komen. Pas dan zal in vervulling gaan, dat Israël tot een zegen voor de volkeren gesteld is. „Israël is voor ons een teken, dat God op aarde met ons mensen wil zijn. Daarom verheugen wij ons over deze hereniging van volk en land” (Herv. Rapport, pg. 27).

Vraag: Is Christus nu de Immanuël of Israël? Het gevaar van een Israël-messianisme is niet ver, bij deze beschouwingen. Zie ter weerlegging van de gedachte, dat de volken Gods omweg tot Israël zijn: Jes. 49 : 1-7.

15) De stelling, dat het N.T. zich niet opzettelijk uitlaat over Israëls recht van Godswege op het land Palestina en dit recht dus onaan-gevochten laat, is onjuist.

Toelichting: Het is weer het Herv. Rapport over Israël, dat deze stelling poneert en er uit afleidt, dat Israëls recht op het land, vanwege de belofte aan de vaders, ook voor vandaag onomstotelijk vast staat. Israël kan wel tijdelijk uit het land verwijderd worden, (dat zeggen O. en N.T.) maar nooit voorgoed. Want de genadegave en de roeping Gods zijn onberouwelijk (Rapport, pg. 18).

Toch heeft het jodendom uit de nieuwtestamentische tijd het optreden van Jezus en Zijn apostelen en de verkondiging van het evangelie (terecht!) ervaren als een bedreiging van 'het volk, de wet en deze plaats' (Joh. 11 : 48; Hand. 6 : 13 v.; 21 : 28). Het gaat niet aan, wanneer sprake is van 'plaats' deze plaats te beperken tot de tempel en de cultus daaraan, want 'de plaats', de makoom, heeft reeds in de profetie (vooral bij Jeremia, 7 : 3, 7, 12, 14, 20) de meerduidigheid van 'land van Juda', 'stad Jeruzalem' en 'tempel'. Voor het joods-godsdienstig besef was de makoom de plaats waar het volk leefde en z'n (religieus) centrum had.

'Volk, wet en plaats' was een drieslag als die van 'ras, bloed en bodem' in de tegenwoordige tijd. Stephanus en Paulus, trouwens ook reeds Johannes de Doper (God is machtig uit deze stenen Abraham kinderen te verwekken) en Jezus Christus hebben deze Joodse nationalistische apartheidstheologie ten scherpste aangevallen.

Nergens blijkt uit het N.T., dat er enige heilsbetekenis wordt toegekend aan het land Palestina of dat het wonen erin of het bezitten ervan als iets zeer begerenswaardigs wordt voorgesteld.

Matth. 24 : 16: ... dat als dan, die in Judea zijn, vlieden naar de bergen.

Joh. 4 : 21: ... vrouw, geloof Mij, de ure komt, dat gij noch op deze berg noch te Jeruzalem de Vader zult aanbidden.

Hand. 4 : 34b: ... want zovelen als er bezitters waren van landen of huizen, die verkochten zij.

Ef. 6 : 2: eer uw vader en uw moeder ... opdat het u welga en gij lang leeft op de aarde. (O.T.: in het land, dat de Here uw God u geven zal).

Gal. 1 : 22: ... de gemeenten van Judea, die in Chr. zijn ...

1 Thess. 2 : 14: ... de gemeenten, die in Judea zijn, in Christus. (Het zijn in Christus is belangrijker dan het zijn in Judea; let op de eigenaardige woordschikking in het grieks op beide laatste plaatsen).

Reeds in het O.T., Ps. 16 : 5: o Here, mijn erfdeel en mijn beker: (Opklimming van de gave van het land naar de Gever.)

16) Het bekende geheimenis van Rom. 11, waarover Paulus niet alleen in vers 25, maar in heel het hoofdstuk spreekt, bestaat hieruit, dat Israëls verharding de hele geschiedenis door slechts gedeeltelijk zal zijn.

Toelichting: In zijn toorn, die tot het einde over de Joden is gekomen (1 Thess. 2 : 16), gedenkt de Here toch des ontfermens (Hab. 3 : 2). Paulus grijpt met het woord 'geheimenis' (dunkt mij) terug op Deutr. 29 : 29 en Jesaja 48 : 6. Mozes heeft 't in Deut. 29 : 29 over de verborgen dingen, die voor de Here onze God zijn. Hij heeft in dat hfst. gesproken over de verschrikkelijke verbondswraak in geval van Israëls ongehoorzaamheid. Hij stelt het einde van het verbond in zicht. Maar kan Gods verbond met Israël wel eindigen? Heeft de Here Zich niet voorgoed verbonden aan dit volk? Opdat Israël daarover niet buiten de vreeze Gods om zal gaan speculeren, zegt Mozes: de verborgen dingen zijn voor de Here onze God, maar de geopenbaarde voor ons en onze kinderen voor altijd, opdat wij al de woorden dezer wet volbrengen. In de ballingschap-situatie, waarin het verbond geëindigd lijkt, zegt Jesaja, dit opnemend: Van nu aan doe Ik u nieuwe dingen horen, verborgenheden, die gij niet wist. Bedoeld is het verrassende onverdiende herbegin voor Israël vanuit Babel. Paulus bedoelt met het geheimenis eveneens, dat, wonderlijk genoeg, Gods geduld met Israël nog niet ten einde is, zelfs niet, nadat Israël met Jezus Christus heeft afgewezen. Dan is er toch nog een vervolg. Dat is, gezien de geweldige dreigingen van de profeten, geen vanzelfsprekende zaak. Paulus' woorden: en zo zal geheel Israël zalig worden, versta ik als volgt: dat Israël via zijn leimma (overblijfsel), de gehele geschiedenis door, geleidelijk aan tot z'n pleroma (volheid) komt. Ik wil niet uitsluiten, dat naar het einde van de geschiedenis toe, betrekkelijk meer joden tot het christelijk geloof zullen komen, b.v. omdat de Here God de hooggevoelendheid van de christelijke gemeente uit de volken wil beschamen. Dat lijkt me een mogelijkheid om aan het „hoeveel te meer” van vs 24 recht te doen. In ieder geval, nu de joden weer meer bijeen zijn, zullen bekeringen onder hen meer opvallen.

Totdat: de vraag is: blijft er een tijd over voor Israëls bekering na het ingaan van de volken? Dan wordt Israël niet meer door de heidenen tot jaloersheid gebracht. D.w.z. dan gaat het in vs 25 om iets geheel nieuws ten opzichte van de rest van het hoofdstuk.

KERKELIJK Leven

Simon de Zeloot

Oorspronkelijk had ik de bedoeling boven dit artikel als titel te zetten „Was Jezus een revolutionair?”.

Onder deze titel heeft Prof. dr H. M. Kuitert drie colleges gegeven voor de Theologische Etherleergang van de N.C.R.V. (Rondom het Woord, dertiende jaargang nr. 3).

Ik wilde nl. op wat Prof. Kuitert gezegd heeft nader ingaan vanwege het belang van wat hij zegd, maar ik schrok van de titel.

Ja, zo'n titel doet pijn.

Althans mij.

Ik vind het op de rand van de oneerbiedigheid, al weet ik uit de lezing van de colleges van Prof. Kuitert dat hij het zo niet bedoelt.

Dat zulk een titel me pijn doet komt natuurlijk óók (niet alleen!) voort uit mijn opvoeding. Als je opgevoed bent in de sfeer dat revolutie onlosmakelijk verbonden is met ongelof, dan komt zo'n vraag je niet over de lippen. Sedert Groen van Prinsterer is dat bij de oudere gereformeerden een vanzelfsprekende zaak.

Kuitert vindt de vraagstelling niet zuiver, maar de afkeer van de vraagstelling heeft hij niet op dezelfde redenen als ik. Hij vindt het theologisch en historisch niet zuiver geformuleerd en geeft daarvoor zijn argumenten.

Dat we nader op die colleges ingaan is niet om mee te doen aan het spelletje van „Kuitert kijken”, zoals „Trouw” dat noemde. Er is in ons blad voldoende aandacht aan hem besteed. Met name door ds Visee.

Er is veel gezegd in de colleges, dat zeer waardevol is.

Alleen het waardevolle is niets nieuws.

Kuitert geeft nogal wat lectuur op aan het eind. Het merkwaardige is dat in die lijst geen enkel boek genoemd wordt van Kuyper, de stichter van de Vrije Universiteit, en ook geen enkel geschrift van Herman Bavinck, die beiden over de zaken die Kuitert aan de orde stelt toch nog al wat geschreven hebben.

☆☆☆

Als we de term revolutie gebruiken is het tegenwoordig wel noodzakelijk om even te vragen: wat bedoelt men? Het woord op zich zelf betekent niet meer dan omwenteling. Er zijn natuurlijk ook omwentelingen die goed zijn. Als het maar een omwenteling is van iets kwaads naar iets goeds.

In die zin wordt het door Kuitert wel bedoeld. „De kern van de zaak kunnen wij als volgt formuleren: mogen en kunnen wij aan de verschijning van Jezus en aan Zijn boodschap van het Koninkrijk Gods verwachting en inspiratie ontleen voor de maatschappelijke en politieke opbouw van onze wereld?” (blz. 315). Kuitert beantwoordt deze vraag bevestigend. Ik ook. Maar ik dacht uit andere motieven.

Want alle water van de zee wast niet weg dat in het begrip revolutie bij de meeste mensen, die nu de term hanteren, het geweld ingebouwd is.

Ik meen dat D. K. Wielenga het bondig samenvat in zijn „Kanttekeningen bij de dusgenaamde theologie der revolutie” (De Akker is de wereld, uitgave Bolland), als hij stelt „Drie momenten zijn steeds aan het begrip „revolutie” en „revolutionair” inhaerent: vooreerst het element van het gewelddadige, voorts het ideologische en eindelijk ook het utopische” (bl. 167).

Aan het gewelddadige gaat Kuitert wel niet voorbij, maar hij geeft op deze vraag geen antwoord althans in deze colleges niet, of het een geoorloofde zaak is.

Hij vindt het ongeoorloofd een simpel beroep te doen op was Jezus deed.

„De eigenlijke vraag vanwaaruit het onderzoek werd ondernomen, nl. de vraag wat wij vandaag moeten doen als het om deelname aan dergelijke bewegingen gaat blijft staan en moet langs andere wegen een antwoord krijgen dan via een simpel beroep op wat Jezus deed” (blz. 309).

Als Kuitert met het woord simpel bedoelt dom, dan heeft hij natuurlijk gelijk, maar als we het woord simpel weergeven door „eenvoudig” dan heeft hij ongelijk.

Als wij niet meer in alle eenvoud ons mogen beroepen op wat de Heiland hier op aarde deed en zei, en wat voor ons bewaard is met de autoriteit van de apostelen, door Hem uitgekozen en met volmacht begiftigd, dan houden we geen Bijbel meer over, die ons hier en nu de weg wijst. Dan is het Woord geen licht meer om alle donker op te klaren.

Ik dacht dat Petrus zulk een „eenvoudig” beroep deed op het voorbeeld van de Heiland, als hij tegen de slaven zegt: „Want hier toe zijt gij geroepen, daar ook Christus voor u geleden heeft en u een voorbeeld heeft nagelaten, opdat gij in zijn voetstappen zoudt treden. (1 Petr. 2 : 21).

De slavenmaatschappij waarin de christenen in het Romeinse Rijk moesten leven, was bepaald wel een maatschappij met een verkeerde „structuur”, zoals het modewoord dat tegenwoordig aangeeft. In die structuur moesten de christenslaven leven en in die structuur worden ze door Petrus opgeroepen om onderdanig te zijn, met een beroep op het voorbeeld van Jezus.

We behoeven niet te twisten over de vraag of dat een structuur was doortrokken van de zonde. Bedorven.

Dat is zonder meer wel duidelijk.

Toch wordt dán op het voorbeeld van de Heiland gewezen. De veranderingen die plaats moeten vinden, dienen kennelijk te komen langs een andere weg dan door schelden en opstandig zijn.

Een ander voorbeeld van de Heiland is b.v. het belasting betalen aan de keizer (Matth. 22 : 15-22). Kuitert tekent daarbij aan: „Ook de vaak gehoorde opmerking dat Jezus in deze passage zich voegt in de bestaande orde... met de suggestie eraan verbonden dat christenen dat dus ook moeten doen... dienen wij met reserve tegemoet te treden.” (blz. 317). Waarom we dat met reserve tegemoet dienen te treden wordt niet duidelijk gemaakt. Als men de pericoop doorleest kun je toch niet anders zeggen dan dat de Heiland zich wél voegt in de bestaande orde en anderen daartoe oproept. Dat de Heiland het bekende woord spreekt „geef aan de keizer wat des keizers is en aan God wat van God is” omdat Hij het nutteloze van opstand wel zou inzien, zoals Kuitert stelt, lijkt me een speculatie, die op geen enkele manier te bewijzen is. De apostel Paulus zegt later niet iets anders over belasting en onderwerping in diezelfde afschuwelijke structuur.

De Heiland erkent ook het gezag van Pontius Pilatus. Het is hem „van boven” gegeven.

Pontius Pilatus was een moordenaar.

De Heiland had zich wel kunnen verzetten met geweld. Hij had Zijn dienaren voor Zich kunnen laten strijden. Maar daartoe was Hij niet gekomen in de wereld. Daarom kan Petrus ook weer zeggen: vreest God, eert de keizer. Dat is toch wel iets totaal anders dan gewelddadige omverwerping van de status quo.

Er is meer exegetische kritiek mogelijk. „Dat Jezus door de romeinen — de politieke macht — ter dood gebracht is en dan nog wel aan het kruis — de doodstraf voor de politieke rebel — is niet alles wat over Jezus' dood te zeggen valt, maar wel een wezenlijk en allerminst toevallig element” (pag. 318).

Zo op het eerste gezicht lijkt dat een zinnetje, waar niets tegen te zeggen valt. De Schrift maakt wel duidelijk waarom het niet toevallig is dat de Heiland aan het kruis gestorven is (Gal. 3 : 13; Deut. 21 : 23). Maar Hij is niet aan het kruis gestorven, omdat de romeinen vonden dat Hij een politieke rebel was, maar omdat het sanhedrin dacht aan Deut. 21. Petrus zegt op de Pinksterdag dan ook tegen zijn joodse hoorders dat zij de Christus gekruisigd hebben. Ze hebben daarbij alleen maar gebruik gemaakt van de mensen, die de wet niet kenden (Hand. 2 : 36; Hand. 2 : 23).

☆☆☆

Via Cullmann brengt Kuitert de Zeloten ter sprake. Dat is in dit geheel een zinvolle zaak. In de RGG staat van de Zeloten geschreven „Van de farizeese beweging scheidten zich de Zeloten af als een politiek-messiaanse groep, die niet bereid was geduldig op het aanbreken van de Messiaanse tijd te wachten, maar door actief ingrijpen de vervulling van de Messiaanse hoop van Israël wilde naderbij brengen... Ze riepen tot opstand op...” Ze hebben een belangrijke rol gespeeld toen Jeruzalem in het jaar 70 door de Romeinen belegerd en verwoest werd.

Nu vermeldt de H. Schrift onder de discipelen van de Heiland ook een Simon de Zeloot (Luk. 6 : 15). Dat moet voor deze discipel toch ook betekend hebben een breken met de idealen van de Zeloten. Een opgeven van het geweld, dat ze voorstonden. Een opgeven ook van de gedachte dat de Messiaanse tijd door activisme zou kunnen worden bevorderd. Hij ook moest leren het weerloze Lam te volgen.

En de uitspraak van de Heiland tegen Petrus dat wie voor het koninkrijk het zwaard opneemt, ook door dat zwaard zal vallen, lijkt me ook nogal duidelijk, al heeft de Christenheid dat niet altijd ingezien.

Kuitert wijst terecht op het gevaar de Bijbel te spannen voor eigen karretje of Marxisten dat nu doen of dat Christenen het doen. Daarin heeft hij gelijk.

Het is natuurlijk ongeoorloofd de Bijbel te gebruiken voor eigen gedachten.

In dat verband zegt hij „Maar het kost ons niet veel moeite om ons christenen voor de geest te halen die aan Jezus' optreden elke opstandige trek, elk verzet tegen de bepaalde perken ontzeggen, en ons dan vervolgens af te vragen of deze christenen niet hetzelfde doen als alle anderen: ook zij herkennen iets in Jezus wat hen zelf bezielt; laten we het hun onderwerping aan de establishment noemen, en wanneer deze christenen de pen grijpen, krijgen we stellig een boekje waarin zij aantonen dat Jezus een antirevolutionair was” (blz. 308).

Nu, ik meen dat de Bijbel, zoals hierboven gesteld, ons inderdaad de revolutie verbiedt. De gewelddadige. In die zin durf ik de Heiland wel een antirevolutionair te noemen. Natuurlijk niet in de partij-politieke zin. Maar ik herken daarin toch niets van me zelf. Integendeel. Ik heb eerder de neiging om wel opstandig te zijn.

Ik dacht dat we daarmee bij het hart van de kwestie kwamen. Kuitert verweert zich nogal tegen de mensen, die beweren dat onze verhouding met God alleen van belang is en die daarom niet geëngageerd zijn met wat er in de wereld gebeurt. Omdat ze de definitieve komst van het koninkrijk verwachten, als de Here Jezus terug komt.

„Het komen van het Rijk is een komen in de geschiedenis met zijn historisch gegroeide politieke en maatschappelijke structuren” (blz. 317, 318). Deze zin wekt toch de indruk van een onBijbels optimisme over de mens en zijn mogelijkheden. Hier komt de utopie om de hoek kijken.

De H. Schrift leert ons heel duidelijk dat er van de mens, juist ook wat betreft de verandering van de structuren niets te verwachten valt. Ik ga accoord met een ieder

H. Amelink - Langerak

die zegt dat een christen geen genoegen kan nemen met de status quo, in zoverre die status quo onrechtvaardig is en door de zonde beheerst. Maar het is een waandenkbeeld dat er in deze bedeling zulk een verandering van de structuren te verwachten valt, dat je zou kunnen zeggen: nu is het Rijk er definitief. Want elke nieuwe orde verwordt tot een horde. Dat is wat de Prediker de ijdelheid noemt.

„Beter is een arme, maar wijze jongeling dan een oude, maar dwaze koning, die er niet van weten wil zich te laten waarschuwen. Want de eerste komt uit de gevangenis om koning te worden, hoewel hij onder het koningschap van de ander als een arme geboren was. Ik zag alle levenden onder de zon meelopen met de jongeling, de opvolger, die in de plaats van de ander zou treden, er was geen einde aan al volk, aan allen, aan wier spits hij stond. Maar de lateren vonden in hem geen vreugde. Dus is ook dit ijdelheid en najagen van wind” (Pred. 4:13-16).

Ik dacht dat Paulus aan dit soort ijdelheid dacht als hij in Rom. 8 zegt dat het schepsel aan de vruchteloosheid is onderworpen. Prediker is vol van voorbeelden van deze vruchteloosheid. Maar het einde van de vruchteloosheid komt pas als het gehoopte goed er is. Als de vrijheid van de heerlijkheid der kinderen Gods is gekomen. En in deze wereld hebben we met volharding daarop te hopen. Dat is geen quietisme. Dat betekent ook niet dat we geen onrecht zouden mogen bestrijden of dat we onrecht geen onrecht zouden mogen noemen. Maar het is najagen van wind als we denken dat vóór de wederkomst van de Heiland de zaken principieel zullen veranderen. De zonde en daarom ook de vloek zullen blijven doorwerken.

☆☆☆

In het geheel van het onderwerp is merkwaardig de nogal „hooggestemde bespreking” (ik citeer uit het blad „Wapenveld”) die er in de R.K. Bazuin werd gegeven van het boek van Ernst Bloch „Thomas Münzer, theoloog van de revolutie). Münzer was de man die Luther verweet halverwege te blijven staan in de Reformatie. De Bazuin schrijft dan „De linkervleugel van de Reformatie heeft weinig sporen achtergelaten in de geschiedenis, „overvleugeld” als zij werd door de „officiële” Reformatie. Een boekje als dit van Bloch kan de reformatorische theologen en kerkelijke leiders eraan herinneren wat hun te doen staat. In onze dagen zetten Eugene Carson Blake en de zijnen een stap in de richting van „de radicale Reformatie”. Komt in de Wereldraad de ware reformatorische geest boven?”

De herleving van de doperse geestesrichting grijpt inderdaad geweldig om zich heen. En Carson Blake maakt inderdaad de indruk dat hij voor alles een politicus wil zijn. Maar de dopersen hebben dan ook altijd, op welke manier ook, vooruit gegrepen op het Koninkrijk Gods. Ze hebben het zwaard genomen in de dagen van Münzer voor het Rijk, zoals ze dachten en zijn door dat zwaard dan ook vergaan.

Het is tragisch dat de lessen van de Bijbel en in het licht daarvan, de lessen van de geschiedenis, zo snel vergeten worden en dat we feitelijk weer te maken hebben met oude dwalingen.

☆☆☆

Als slot wil ik Prof. C. Veenhof citeren, als hij weergeeft wat H. Bavinck zegt over de kerk in de wereld, waarover Kuitert toch ook sprak. Maar hij noemt de naam van een van zijn voorgangers aan de V.U. zelfs niet. Veen-

hof zegt het dan zo: „Als Bavinck de positie de funktie van Jezus Christus in het Koninkrijk Gods overweegt en in verband daarmee wijst op de manier waarop het door Hem wordt gerealiseerd, accentueert hij steeds dat Jezus tijdens zijn omwandeling op aarde geen man van wetenschap, geen politicus of econoom, geen sociaal hervormer, partijman of klassestrijder is geweest. De Christus was iemand die totaal anders en vooral ook veel méér was dan dat alles. Christus was iets volkomen **uniëks** en **nieuws** en het Rijk dat Hij bracht evenzo” (Volk van God, 252).

De Heiland heeft iets nieuws gebracht door Zijn dood en opstanding. Onvergankelijk leven. Daarom hebben we te **wachten** als vreemdelingen in deze wereld op een erfenis, die niet meer door het bederf is aan te tasten. Die is in de hemel weggelegd. Die ligt klaar om geopenbaard te worden in de laatste tijd.

Aan die erfenis hebben we deel door het geloof, in waarachtige bekering, op elk terrein.

Wij zullen allemaal Simon, de Zeloos, moeten volgen in zijn volgen van het Lam Gods. Hij maakt alle dingen nieuw.

Reformatorische concentratie

„Waarheid en eenheid” zond ons een exemplaar van de brochure van Prof. dr A. Troost getiteld „Fundament en perspectieven van Gereformeerd zijn”. In het begeleidend schrijven stond te lezen „Omdat dit een geheel nieuw geluid binnen de gereformeerde kerken is, waarbij komt dat zo'n concentratie al in oprichting is, leek het ons nuttig U dit boekwerkje toe te zenden”.

Nu, het is duidelijk een nieuw geluid, al staan er ook oude vertrouwde dingen in.

Na lezing en herlezing stond mijn exemplaar zo vol strepen, uitroepetekens en vraagtekens, dat ik eigenlijk niet goed weet waar te beginnen. Prof. Troost ontvouwt een program van een reformatorische concentratie, dat er niet om liegt.

Het beste kan ik eerst zijn bedoelingen trachten weer te geven.

Het raakt ons ook. Want met deze reformatorische concentratie wil men niet alleen wat doen aan de verontrusting in de synodale kerken, maar wil men ook andere gereformeerden erin betrekken. Een goede zaak.

Prof. Troost wenst een stevig georganiseerde confessionele modaliteit. Een actieve organisatie. En dan bedoeld om tegenwicht te bieden tegen de overheersende stroming in de gereformeerde kerken.

Daarbij denkt hij in de eerste plaats aan een met gebed en bijbelstudie begeleide en door Gods Geest gedreven evangelisatie-arbeid.

Voorts dient er te zijn een positief gesprek met kerkeraden over eventuele fundamentele en structurele tekortkomingen in de prediking, indien de noodzaak daartoe aanwezig is.

Hij wenst een nieuw jeugdwerk, dat zich exclusief concentreert op Bijbelstudie, waarbij niet meer meegegaan wordt aan de mode om leden te lokken door amusement te bieden.

Verder wenst hij een gereformeerd interkerkelijk vormingscentrum. Hij noemt dat een harde noodzaak.

Hij wil een nieuw blad.

Hij wenst een derde theologische opleidingsschool. Dat „derde” slaat dan op de opleidingen binnen de synodale kerken. Dus naast die in Kampen en naast de V.U. Bij die „derde” opleiding wil hij ook andere gereformeerden betrekken.

Tenslotte pleit hij voor het vormen van noodgemeenten, waar dat noodzakelijk is.

Aan dit „program” gaat een uiteenzetting vooraf, waarin Prof. Troost tracht duidelijk

te maken, waarom hij komt tot deze gedachten.

☆☆☆

Dit is, heel in het kort en daarom zeer onvolledig, weergegeven. Een ieder die de toekomst van het gereformeerd-zijn in ons land ter harte gaat doet er goed aan dit boekje te lezen.

En dan nu eerst maar de uitroepetekens. Troost tracht te vermijden een negatief ingestelde houding. Verontrusting brengt makkelijk criticasters voort en broedertwisten zijn onaangename zaken, zoals we allemaal wel weten. Maar ze lopen altijd hoog, zoals dat met familieruzies meestal het geval is. Het is Troost inderdaad gelukt een bepaalde kankerachtige geest te vermijden.

Hij trapt er ook niet in de mode-alternatieven, die men tegenwoordig ons poogt op te dringen te aanvaarden. Van conservatief of progressief; van fundamentalisme of moderne ontwikkeling; van achteruit kijken of op de toekomst gericht zijn en wat er meer aan onzindelijke tegenstellingen valt te bedenken.

Hij heeft oog voor de corruptie van de macht in de kerk.

Hij weet ook dat een orthodoxe theologie slechts weinig meer is dan een strohalm.

Hij wijst scherp aan het verkeerde streven om van de kerk te maken „een theologisch gesteund sociaal-politiek centrum”.

Hij wijst erop dat de sociale wetenschappen, de economie, de sociologie, de psychologie en de politicologie „nog nimmer een innerlijk kersteningsproces hebben doorgemaakt en nog volop beheerst worden door antieke en moderne humanistische denkstructuren.”

Nog een uitroepeten: „Wie terecht zijn stem verheft tegen valse eenheid en tegen verkeerd oecumenisme, moet, wil hij enigszins geloofwaardig zijn, minstens even luid zijn stem verheffen tegen de valse verdeeldheid en de verkeerde versplintering van de kerk van Christus”.

Geheel in de geest van ons beider leermeester K. Schilder stelt hij: „wij hebben een levenslange en nooit voltooide taak om de kerk te reformeren, net zo lang totdat die kerk dat eventueel niet meer verdraagt en ons uitwerpt.”

☆☆☆

Dan komen er toch ook wel de vraagtekens.

Die ik nu ook maar vrijmoedig noem.

Want dat is kennelijk de bedoeling van Prof. Troost en kennelijk ook de bedoeling van de toezending van het boekje aan ons blad. Daarbij wil ik me graag ook van elk negativisme onthouden. En vooral ook van alle hoogmoed, omdat ons kerkelijk leven na de Vrijmaking nu ook niet is geweest zoals de Here dat wil. Het woord van de Heiland over de balk en de splinter hoop ik niet te vergeten.

☆☆☆

Mijn eerste detailcritiek is deze.

Waarom spreekt Troost over een „derde” opleiding, terwijl hij toch ook een beroep doet op heel de gereformeerde gezindte. Prof. Troost weet toch ook van het bestaan van Apeldoorn en van het andere Kampen. Misschien heeft hij niet zo veel verwachtingen van die opleidingen — al zegt hij dat

Betaling abonnementsgelden

De abonnees die hun gelden per 1 april jl. nog niet betaalden hebben allen een herinneringskaart ontvangen.

We verzoeken U beleefd ten spoedigste het verschuldigde bedrag (f 15,—) over te maken op giro 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding „Opbouw”.

De Administratie

niet —, maar dat kon wat Apeldoorn betreft zeker wel eens meevallen. Ik dacht dat het openstellen van de T.H.-School te Apeldoorn ook voor studenten, die geen lid zijn van de chr. geref. kerken een belangrijke stap vooruit was. Niet alleen voor die kerken zelf, maar ook voor heel de gereformeerde gezindte. Als er een nieuwe theologische opleiding zou moeten komen, dan zou het de eenheid van de confessionele gereformeerden in de weg staan, als men Apeldoorn er buiten zou laten, of, gezien de kerkelijke positie die die School heeft om de hoogleraren uit Apeldoorn niet in het overleg te betrekken en eventueel hun medewerking in te roepen.

☆☆☆

Binnen de synodale kerken streeft Prof. Troost naar „een stevig georganiseerde confessionele modaliteit”.

Hij veronderstelt zelf al wel dat men daarvan zal schrikken.

Dat deed ik dan ook.

Troost weet wel dat gereformeerden altijd tegen een modaliteitenkerk geweest zijn. En eigenlijk is hij er zelf ook tegen. Maar „evenwel moeten we ook eerlijk en nuchter erkennen dat wij in feite reeds een modaliteitenkerk geworden zijn. Ook daarin mogen wij niet zonder meer berusten m.i.”

Hier kan ik de gedachtengang van Prof. Troost niet meer volgen. Daarmee bedoel ik dit. Je kunt het met bepaalde meningen oneens zijn en toch wel begrijpen hoe iemand tot die mening komt. En dat is bij mij in dit geval niet aanwezig. Ik kan dit niet nadenken en niet meedenken. Het zal wel vastzitten op zijn mening dat een nieuwe gereformeerde afsplintering thans een volstrekte overbodigheid zou zijn en een daad van kerkelijke ongehoorzaamheid. Hij stelt dit nadat hij gezegd heeft: „Een gereformeerde generale synode is in de huidige situatie naar mijn mening reeds principieel onmachtig geworden een verkeerde **geestelijke ontwikkeling** met behulp van de leertucht tegen te houden, zonder grote schade aan te richten aan de door Christus gewilde eenheid van zijn gemeente”.

Ik dacht dat de Bijbel ons leert dat als een kerk — ik laat nu maar in het midden of leertucht bij een synode moet beginnen — niet meer in staat is tot leertucht een wezenlijk kenmerk van de kerk althans tijdelijk niet meer erkend wordt. Is een kerk zonder leertucht, zo zou ik Prof. Troost willen vragen, denkbaar? Denkbaar naar de Schriften. Ik weet natuurlijk wel dat er heel wat kerken zijn zonder leertucht, maar dat is dan toch niet meer gereformeerd en wat erger is: het is zeker niet Bijbels. En nogmaals: ook als ik me sympathiek probeer op te stellen, wat in ieder geval mijn bedoeling is, dan is het me onmogelijk me in te denken hoe Prof. Troost in zijn gedachtengang deze zaken weet te combineren. Vooral ook omdat hij ergens anders in deze brochure zegt: „Met name op kerkelijk gebied luistert het nauw, omdat juist de **kerk** in haar institutionele en ambtelijke vormen de opdracht heeft de gezonde leer van de apostelen en profeten getrouw te bewaren en te prediken. Trouwens heel deze brochure heeft heel duidelijk als achtergrond de liefde voor de gezonde leer.

Laat ik het zeggen, zoals meen ik Koopmans eens gezegd heeft: „een kerk, die niet meer weet te vervloeken, die kan ook niet meer zegenen.”

Ik vermoed dat Troost geschrokken is van de ontwikkelingen in de „afgescheiden” kerken.

Dat is wel te begrijpen. Maar we hebben toch niet de keus tussen twee kwaden, maar tussen kwaad en goed. En al kan dan een

kerkelijke situatie zeer complex zijn, dat ontslaat ons toch niet van onze verantwoordelijkheid, die Prof. Troost toch ook weer zo duidelijk weet aan te geven.

Ik zie ook niet in dat als de confessionele modaliteit binnen de synodale kerken inderdaad overgaat tot daden, dat deze modaliteit zou ontkomen aan het conflict, tenzij men zich wil laten manoevreren in een positie als de Gereformeerde Bond in de Ned. Herv. Kerk. Iets wat Troost nu bepaald weer niet wil.

Troost zegt „het pleegt in de meeste kerken zo toe te gaan, dat rechtse minderheden of zwijgende meerderheden, geen enkel gevaar te duchten hebben van de zijde der heersende en linkse groeperingen, zolang alles blijft bij woorden. **Men ducht echter daden.**”

Prof. Troost roept op tot daden. Maar hoe dan het conflict te vermijden? Ik hoor K.S. weer als hij zegt: „Wij moeten onnodige conflicten vermijden, maar noodzakelijke conflicten niet langer uit de weg gaan”. Maar als men de modaliteitenkerk aanvaardt als een feitelijk gegeven en zelfs wel pleit voor noodgemeenten, waar dat noodzakelijk is, dan gaat men m.i. noodzakelijke conflicten wel uit de weg. Ik moet trouwens nog zien of de huidige „machtstructuren” (het woord is van Troost) in de synodale kerken genoeg nemen met de daden, die Prof. Troost wil gaan stellen. Juist omdat men de daden ducht.

☆☆☆

Prof. Troost meent niet het verlossende woord gesproken te hebben. Hij legt zijn gedachten vast om erover te discussiëren en nader te overwegen. Ik probeer zo aan deze vraag om discussie te voldoen. Maar het lijkt me dat we van hem toch nog meer moeten horen dan wat hij nu gezegd heeft. Juist terwille van het herstel van de kerkelijke eenheid onder gereformeerden. Een vernietigender requisitoir tegen de synodale kerken,

zoals Troost die geeft, is moeilijk denkbaar. Hij weet heel vriendelijk zeer harde dingen te zeggen. Ook heel bescheiden. Maar wat moeten we er mee?

Een nieuw blad

In zijn brochure „Fundament en perspectieven van gereformeerd zijn” bepleit Prof. Troost ook de oprichting van een nieuw blad. Uit het verband meen ik mogen opmaken dat hij bedoelt een nieuw weekblad en geen dagblad.

Gezien de verdere inhoud van zijn brochure zal Prof. Troost meer op het oog hebben dan het aantal kerkelijke bladen, zoals dat heet, met één te vermeerderen. Maar hij zal ook niet op het oog hebben een blad dat geen aandacht besteedt aan het kerkelijk gebeuren.

Ik vraag me af of aan zo'n blad behoefte bestaat bij de lezers. Dat er bij de Reformatorische Concentratie behoefte bestaat aan een eigen orgaan, kan ik me wel voorstellen.

Maar ik zou deze vraag dan wel willen stellen: zou het wel praktisch zijn, ook met het oog op de geldelijke kant en de beschikbare mankracht, om naast de bestaande kerkelijke bladen en naast een blad als b.v. „Koers” nog weer een nieuw blad te maken?

In ieder geval zou een overleg tussen redacties en uitgevers van de bestaande bladen, die ervoor in aanmerking komen, wel eens zinvol kunnen zijn.

Juist omdat men verder mikt dan alleen op de synodale kerken, lijkt het me nuttig overleg te plegen met anderen, die al een blad hebben. Misschien kan daaruit iets goeds te voorschijn komen.

Als ik niet wist . . .

E. H. TIMMERMAN

O Heer, als ik niet wist, wat Gij ons hebt gegeven

In 't machtig offer van Uw teerbemide Zoon;

Hoe Gij een zondig volk, ten dode opgeschreven,

Nog weer een kans ten leven hebt geboôn;

Als ik niet wist, hoe onze smart gedragen

En onze schuld geboet is aan het Kruis,

Hoe zou een banneling dan toegang durven vragen

En ingang vinden in het Vaderhuis?

Als ik niet wist, dat het geheiligd leven

Van onze Middelaar, vol zielesmart en pijn,

Een rijker vrucht droeg dan het sterven Hem kon geven,

Hoe zou dit mij dan tot vertroosting zijn?

Maar nu de Levensvorst is uit het graf verrezen

En Zijn doorboorde handen, zwaar gevuld

Met liefde, uitstrekt om gebrook'nen te genezen,

Nu wordt mij 't grote Godsgeheim onthuld.

O Heer, als ik niet wist, dat ik met groot verlangen

Mag uitzien naar 't moment, dat Gij met macht bekleed

Op aarde weerkeert om d'aanbidding te ontvangen

Van elk, die zich Uw Kruisdiscipel weet;

Als ik niet wist, dat eens in alle landen

Uw machtig „Zie, Ik kom!” door ieder wordt gehoord;

O Heer, leg Gij mijn dor verstand aan banden

En leer mijn ziel te luist'ren naar Uw Woord!

Overgenomen uit het
Kerkblad
voor Drente en Overijssel

VERNIEUWING VAN ONZE LITURGIE

Het gaat tegenwoordig vrij algemeen over noodzakelijke wijzigingen in onze liturgie. De een wil die liturgie terugbrengen naar de achtste eeuw — de ander wil vooruitgrijpen op de eenentwintigste eeuw. Beiden voelen zich niet gelukkig met de status quo, beiden willen liever het experiment dan voortgaan op een huns inziens doodlopende weg.

Wanneer we ons bezinnen op de wekelijkse samenkomsten der christelijke kerk, moeten we de historische achtergronden vooral niet uit het oog verliezen. Want in een studentenorganisatie, een voetbalvereniging, zelfs in een politieke partij, kunnen van tijd tot tijd de bakens worden verzet, zonder dat iemand met de ogen knippert. Ook het recht op de naamloze vennootschappen wordt vandaag veranderd, zonder dat een kabinet tot val komt. Maar de organisaties die het tien, twintig of misschien honderd jaar hebben uitgehouden — zijn niet te vergelijken met de gang van zaken bij de godsdienstoefeningen, welke in de loop van vele duizenden jaren is gegroeid!

Ja werkelijk: in de dagen van Enos begon de mensheid met gezamenlijke godsdienstige plechtigheden. Men zocht „het aangezicht des Heeren”. Men ging „de naam des Heeren aanroepen”. — Waarom? Was er een herinnering aan de paradijselijke omgang tussen God en mens overgeleverd? Was er tegenspoed, die mensen aan elkander verbond en naar de Heere toedreef? Was er voorspoed, die de mensheid in het hart gaf dat het gras niet vanzelf groeit? In elk geval: men begon de naam des Heeren aan te roepen. Het „spreken van aangezicht tot aangezicht” als in het paradijs (dat is: bij elkander op bezoek komen) werd uit eerbied omgezet in een „zien van Zijn aangezicht”, of later zelfs in een „verschijnen voor Zijn aangezicht”.

Abraham ontmoette zo maar ene Melchizedek, die priester was voor de Heere: die namens zijn omgeving verzoening zocht voor schuld, dank bracht voor voorspoed en genezing. Mozes ontdekte ene Jethro, die ook al priester was voor de Heere; een wijs man, die Mozes het advies gaf wijze voormannen aan te stellen. Trouwens tot in Babel toe kende men die koning-priester-figuur, die zich jaarlijks — vanwege de zonden van zijn volk — door een andere priester liet uitkleeden, onteren, geselen, verwonden — en daarna verzorgen, wassen, aankleden en met nieuwe luister bekleden; waarop heel het volk juichte om deze jaarlijkse grote verzoening: de schuld des volks was uit Gods boek gedaan. Onder alle heidenen zijn rituelen bekend waarbij wassingen, retraitses in spelonken, vasten, meditaties, biechten en terugkeer door een smalle rotsspleet naar de maatschappij als een „wedergeboorte” golden, die kracht gaven tot een vernieuwde sociale en religieuze levensinstelling.

Ook Egypte kende deze hoogtijdagen. Mozes kwam voor geen onbekende grootheden te staan, toen de Heere hem zijn eredienst nauwkeurig dicteerde. De twee zilveren trompetten, voor de strijd en de eredienst, waren niet onbekend. De bazuinen, die als de latere kerkklokken alle religieuze en nationale gebeurtenissen aankondigden, vielen niet uit de lucht. De tent der samenkomst was vergelijkbaar met de Nijltempels, waar Egyptes priesters bij hun goden op audiëntie kwamen. Zowel bij Gods bondsvolk als daarbuiten kende de mensheid een schuldgevoel, dat van tijd tot tijd gezamenlijk werd beleden; was Gods wet in hun hart geschreven. Ook kende men de vergeving, die in de naam van de bekende of onbekende God aan boetvaar-

dige zondaars werd verleend; kende ook de vervoering, die opbloeit uit de dankbaarheid: de lofzangen, de offers, de geschenken, maaltijden, feestgelagen; kende ook de tucht over degenen, die zich van deze religieuze hoogtijdagen afmaakten en die daardoor een bedreiging voor hun omgeving vormden; kende ook de wens om na zulk een verzoening van nu voortaan in waarachtige vrede met zijn naasten te wandelen, en zulks niet alleen met woorden maar ook metterdaad te bewijzen.

Het bijzondere van de geleide eredienst, welke de Heere aan Mozes opdroeg, was dit: dat het bondsvolk — door middel van de plaatsvervangende priester en het dagelijkse offer — bewust en stelselmatig gericht werd op het komende offer des Heeren. In plaats van doodgeranselde slaven, van mensenoffers, in plaats van duiven, een lam, stierkalveren, veldvruchten, wijn, olie, wierook, myrrhe en oud... werd Gods volk gewezen op het eenmalige offer, dat een volkomen verzoening zou doen over al onze zonden. De mensen Gods moesten begrijpen, dat de Heere niet te verzoenen is met menigten van stieren en bokken, niet met eerstelingen, zelfs niet met de „vrucht van onze schoot” — maar alleen met een nieuw begin van zijn thans bedorven schepping.

En dat nieuwe begin zou Hijzelf schenken. Het lam zou worden vervangen door het Lam Gods, dat de zonden der wereld zou wegnemen. Het dagelijkse offer zou ophouden — het eenmalige offer aller tijden zou hier voor in de plaats komen.

Naar dat moment, waarop God „de wereld met Zichzelf verzoende”, hebben de profeten gewezen. Daarheen zagen zij, die „de verlossing Israëls verwachtten”, wanneer zij naar Jerusalem trokken: naar de tempel van Salomo, later die van Zerubbabel, die van Herodes. Dat gedurig offer hebben ze 70 jaar smartelijk gemist: in het apocriefe gedeelte van Daniël staat de klacht dat het volk het altaar, het offer en de verzoening zo miste. En in het canonieke deel van dezelfde staat dat Daniël dagelijks de Heere zocht met zijn gezicht naar het westen: waar God „tussen de cherubs troonde”.

Maar toen de Heiland eindelijk kwam en precies aan de profetieën beantwoordde, herkenden de meesten Hem niet. Want Hij klopte niet op het theologische beeld, dat hun getekend was. Ze waren in de eindeloze cirkelgang van de tempelriturgie ondergegaan, zonder gelovig door dat ritueel heen te zien. De „verwachting Israëls” werd niet meer blijde verwacht. De rechte lijn van zondeval tot vergeving was in een doelloze cirkel verbogen.

Deze dingen zijn geen saaie theologische aangelegenheden — het is bloedwarme heilige historie. Want terwijl Gods volk in het oude testament de geleide eredienst kreeg om te leren uitzien naar het wereldschokkende wonder van de vernieuwing... heeft Gods nieuwtestamentische volk een vrije eredienst ontvangen. Zonder priesters, zonder altaar, zonder dagelijks offer, zonder massale onmondigheid. — Waarom? Om wekelijks terug te zien op het eenmalige wonderlijke offer des Heeren; en om wekelijks vooruit te grijpen naar het resultaat van dat offer: wanneer Hij wederkomt om de zijnen te verzamelen.

En dezelfde fout, die het oudtestamentische volk maakte, bedreigt ook ons. Want in de tredmolen van de eindeloze liturgie verdronk het geloof van veel godsdienstige mensen, die niet verder zagen dan hun neus lang was. En vandaag — nu talloze godsdienstige lieden in eindeloze trieste cirkelgang hun religieuze ervaringen rangschikken als kraaltjes in een oneindige rozenkrans — vandaag vraagt de Heere: zal Ik nog geloof aantreffen, wanneer Ik kom? Of denken jullie dat het rituele kerkelijke samenspel eeuwig zal blijven doorgaan? — De rechte lijn is weer tot een doelloze cirkel geworden.

Knechten van Mozes maakten zich bezorgd, dat er buiten de heilige plaats geprofeteerd werd; maar Mozes riep: was heel het volk maar profeet! En vandaag maken theologen en kerkleiders zich bezorgd, dat er een „ambt aller gelovigen” zou ontstaan, dat Jan Rap en zijn maat maar gaan profeteren van Gods genade, dat aan de eeuwenoude liturgische cirkelgang ondeskundig gesleuteld wordt, dat nieuwe liederen en nieuwe instrumenten, nieuwe esthetische fenomenen en nieuwe gevoelsuitingen hun intrede zouden doen op de heilige plaats... tengevolge waarvan het bijzondere ambt zou kunnen devalueren.

Begrijpelijk. Ze komen niet zo maar voor hun eigen standje op, denken ook aan hun Oprachtgever. We moeten onze voorgangers hoogachten, zegt de Schrift. Zij zijn het, die ons tot het geloof hebben gebracht. En we moeten de goede voorgangers (er zijn ook andere) zelfs dubbele eer geven. We moeten hun werken navolgen, en hen na hun dood gedenken, waarbij de nagedachtenis van rechtvaardige voorgangers een zegen afgeeft. Dat is allemaal waar en maar goed ook.

Maar bij de instelling van onze bijzondere ambten is nog al eens gesleuteld aan de bijbelse gegevens naar ik meen. Daar staan in het bevestigingsformulier van ouderlingen zaken, die bepaald niet kloppen op wat de apostel Paulus daarvan zegt. Dat er regeerouderlingen zouden zijn, die niet in het Woord werkzaam zijn, is bijvoorbeeld onjuist. Alle ouderlingen werken in het Woord en van een kerkvoogdij wist Paulus niets. Zelfs een diaken moet in het Woord werken; zijn beurs is bijzaak. Want dat de diakenen voor stoffelijke zaken werden aangesteld omdat de woordbediening anders te kort kwam, was niet om hen tot materialisten te stempelen, maar om een deel van de voorgangers-taak over te nemen.

En dat nu van die ouderlingen slechts één — professioneel en vrijgesteld — zou zijn aangewezen om het Woord te bedienen, om te leren, te preken, is met uw permissie een instelling der ouden — maar niet van de Schrift.

Want de Schrift zegt dat er vele en verscheidene gaven aan de gemeenten zijn geschonken. Aan de een heeft de Heer de gave van het wijze spreken gegeven. Aan de ander, dat hij veel kennis kan verzamelen en bewaren, zo dat hij die ter beschikking van de gemeente kan stellen. Aan de derde wordt de gave van de genezingen verleend: de genezing op het gebed, maar ook de gave (die natuurmensen nog altijd met dieren gemeen hebben) dat ze intuïtief weten welke kruiden voor welke kwalen passen. Er zijn ook „krachten” beloofd aan Gods kinderen: sommigen kunnen ministers te woord staan, generale synodes met stomheid slaan, onbekeerbare zondaars ontmaskeren en profijteloos op hun huid geven, bressen in muren breken (als ze niet met hun God over die muren springen), vijanden Gods op de vlucht

D. W. L. Milo - Vierhouten

jagen, met Gods hulp slagen in zaken; een stad op een berg betekenen, een licht voor hun omgeving. Denk eens aan de kleine schoolmeester van Biggekerke, wiens werken na 30, veertig jaar worden herdrukt, verkocht en gelezen; die een omwenteling in het christelijk wijsgerig denken heeft bewerkt.

En dan zijn er mensen in de gemeenten, die de „geesten” kunnen onderscheiden: die achter een masker van vroomheid de huichelaar terugvinden en die onder de modder der zonde een ootmoedig en berouwvol kind des Heeren herkennen. — Dan heb je die mensen, die in tongen spreken: zangers, die hun lof in woordloze klinkerzang opzenden; kunstenaars, die Gods eer op het orgel in een sonate, een canon, een fuga uitjubelen; of die met hobo, blokfluit, slagwerk en gitaar een halleluja galmen, waar heel de gemeente geneigd is haar amen op te zeggen. En eindelijk die anderen, die kunnen verklaren wat met deze geheimtaal tot eer van God is bedoeld.

Maar al die gaven, waarmee Christus zijn gemeenten overlaadt, komen van dezelfde Geest die onze gebeden bundelt en heiligt en opdraagt tot Gods troon: dezelfde Geest, die Bezaleel en Aholiab heeft geïnspireerd tot de versiering van de tabernakel. Wanneer de gemeente Hem offert, dan zegt zij ook met Salomo: het is alles van U en wij geven het U uit Uw eigen hand!

—o—

Al deze dingen moeten meetellen wanneer

we over vernieuwing van de liturgie denken. Want het is per se onjuist, al die gaven steeds in één persoon aanwezig te achten. Niet een theologische studie van zes of zeven jaar is garant voor de cumulatie van alle Geestesgaven in één predikant per gemeente. Alsof die Geestesgaven met het afscheid van de voorganger zouden vertrekken uit de gemeente! Niet het bijzondere ambt, noch het ambt van vrijgesteld ouderling, noch een verouderd wijdingsformulier, geven enige waarborg. Integendeel. Wanneer onze voorgangers thuis zijn in de Schrift, volleerd in het Woord des Heeren, dan weten ze dat ze alle krachten, alle gaven, alle talenten in de gemeente behoren los te maken; om die ten dienste van allen, tot eer van de Heere, te mobiliseren. Daarin zijn ze nu juist voorgangers, voor-werkers: om de gemeentelieden aan het werk te zetten. Een voorganger moet dan ook maar naarstig zijn, om de talenten, welke de Heere ongetwijfeld in zijn gemeenten heeft verstopt, op te sporen. En predikanten, die gemeentelijke talenten verduisteren, tot zwijgen brengen, minachten (in een zweetdoek begraven, heet dat) bedreigen hun gemeente, weerstaan de Geest.

De Schrift zegt: heeft iemand in de gemeentelijke samenkomst een profetie (een woord van God), een uitlegging, een lofzang, gebed of psalm, een belijdenis te doen, een woord tot aanmoediging voor allen... laat alleen alles ordelijk toegaan. Een voor een mag spreken. Maar hij mag. God is een God van orde, zeker. Maar niet van de orde van het kerkhof, waarin alleen de doodgraver een taak heeft.

zen aan het menselijk kennen?" „Welke methoden kan men gebruiken?" „Hoe ontstaat theorie-vorming?" etc. Deze wijsgerige vragen behoren tot de kennis- en wetenschapsleer, die in elke vakwetenschap een belangrijke plaats inneemt. Het gaat hier om theoretische vooroordelen.

Elke wetenschap heeft op eigen wijze met een bepaald facet van de geschapen werkelijkheid te maken en probeert de ordelijkheid en gestructureerdheid van de werkelijkheid te bestuderen en tot een pluriforme ontplooiing ervan te komen. Elke wetenschap heeft dus met theoretische vooroordelen te maken, maar ook met de daaraan ten grondslag liggende vóór-theoretische vooroordelen.

Een niet-theoretisch of vóór-theoretisch vooroordeel is bijv. volgens de auteur de vooronderstelling, dat de stoffelijke wereld volle realiteit is. Wie het gezag van Gods Woord erkent, heeft volgens de auteur op de eerste bladzijden van de bijbel voor deze vooronderstelling, evenals voor de kenbaarheid van de wereld vaste basis. „Geschapen naar Gods beeld en gelijkenis zijn wij met verstand en inzicht begiftigd. Daarbij is er een eigenschap en dwang om de schepping te verkennen en diepgaand na te speuren. En deze schepping is zó gestructureerd, dat ze voor ons onderzoek toegankelijk is. Ze kan op velerlei manier worden ontsloten. (24)

Dit klinkt allemaal mooi. 't Is ook allemaal waar, maar het is te „gemakkelijk”, te vlot gezegd. Ik betwijfel of het nogal scherpe onderscheid tussen theoretische en vóór-theoretische vooroordelen helemaal reëel is. De relatie (het interaktieproces) tussen „wetenschappen en werkelijkheid” is gekompliceerder, dan het betrekkelijk eenvoudige schema van ds Francke suggereert.

De schrijver wijst erop, dat voortdurend zelfkritiek onder de maatstaf van Gods Woord geboden is. Het is mogelijk en het gebeurt in de praktijk, dat iemand een bepaald vooroordeel hanteert, dat helemaal geen reëel geloofsvooroordeel is. Het is dan door de traditie of iets anders bepaald en helemaal niet christelijk. Dit is een belangrijke opmerking. Hoe vaak hebben gereformeerden met hun invloeden van gezin, kerk, school, jeugdvereniging, politieke partij, sociaal milieu met „eeuwige” en andere beginselen en vooroordelen rond gelopen en er achteraan gelopen, die de kritiek van het Woord van God niet konden doorstaan. „Aloude en overgereformeerde” vooroordelen zijn bepaald niet altijd bijbels verantwoorde geloofsvooroordelen.

De schrijver wijst aan het slot van zijn betoog op de eigen aard en roeping van de christelijke wetenschap. Hoewel verschillende gedeelten van zijn geschrift nogal zelfverzekerd leken, geeft hij toe dat de christen zijn weg vaak maar moeilijk kan vinden. „In alle nederigheid zal de christen erkennen dat hij onmogelijk de hele werkelijkheid in haar relatie tot en onderworpenheid aan God en Zijn wet volledig kan leren kennen. Alle menselijk streven in de wetenschap naar die kennis is stukwerk. Alle formulering van gevonden kennis is onvolkomen en behoeft steeds weer verandering en verbetering”.

Het voortgaand vragen is de wetenschappelijke verwondering en het kenmerk van echte wetenschap. „Nooit zal ze met het bereikte resultaat genoegen nemen.” (31, 32)

Ik heb het gevoel, dat het niet eerlijk is om dit geschrift te bekritisieren. Het is te kort om goed op allerlei problemen in te gaan. Maar dat is dan ook het tekort van dit geschrift. Belangrijke, fundamentele zaken worden aangesneden, maar zeer summier. De wijsgerige verantwoording, die tot wijsgerig denken stimuleert is in te geringe mate aanwezig. Het geschrift heeft het karakter van een schets. Dit is geen verwijt aan de schrijver, want hij heeft zich zijn taak beperkt gesteld. Hopelijk verschijnen er van de kant van het Geref. Wetenschappelijk Genootschap meer en uitgebreidere studies over deze zaken, die inzicht geven in de achtergrondproblemen van de wetenschap.

In elk geval is deze door ds Francke geschreven G.W.G.-brochure alleszins het lezen waard.

N.a.v. J. Francke, **Het vooroordeel in de wetenschap**. Uitg. „De Vuurbaak”, Groningen 1971. Prijs f 3,25.

AMSTERDAM

H. E. S. WOLDRING

Boekbespreking

Wetenschap en vooroordeel

Onder auspiciën van het Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap is een brochure (34 blz.) verschenen over „het vooroordeel in de wetenschap”. De schrijver is ds J. Francke.

Dit genootschap is bezig met de voorbereiding van een aantal publikaties over actuele problemen. De reeks is geopend met het voor ons liggend geschrift van ds Francke.

Het is voor het Geref. Wetenschappelijk Genootschap natuurlijk een verheugende zaak, dat deze publikatie kon verschijnen. Dit gebeuren is op zichzelf reeds een genoegzame reden er in de pers aandacht aan te besteden. Het onderwerp dat in deze publikatie wordt behandeld is van dermate fundamenteel belang, dat het deze aandacht ruimschoots verdient.

Het is een belangrijk en actueel onderwerp.

Binnen de universiteiten is het probleem van de zgn. „waardevrijheid” van de wetenschappen één van de meest omstreden onderwerpen. En terwijl veel studenten tegenwoordig de waardevrijheid verwerpen en van veelszins marxistische vooronderstellingen uitgaan, wordt van christelijke zijde o.a. dit boekje gepresenteerd.

Deze laatste opmerking betekent niet, dat er van christelijke zijde zelden of nooit iets opbouwends verschenen zou zijn. Integendeel. In het verleden hebben veel christenen zich intensief met allerlei problemen van de wetenschap bezig gehouden en geprobeerd daarin echt radikaal christelijk bezig te zijn.

Eén van de meest sprekende voorbeelden in deze tijd is wel de door Dooyeweerd, Vollehoven e.a. opgezette reformatorisch-christelijke wijsbegeerte. De naam „Calvinistische Wijsbegeerte” of „Wijsbegeerte der Wetsidee” is nog altijd het meest gangbaar.

De publikatie, die vanuit deze kring (o.a. in het tijdschrift *Philosophia Reformata*) verschijnen, getuigen van de intensieve pogingen van christenen om echt christelijk op het terrein van de wetenschappen bezig te zijn. Ik zal niet beweren, dat alle pogingen even geslaagd zijn. Het is ook niet te verdedigen, dat alleen in deze kring aan zoiets als

„christelijke wetenschapsbeoefening” gewerkt wordt.

Soms heb je de indruk, dat er mensen zijn die bij de werken van Dooyeweerd en Vollehoven blijven staan, deze werken koste wat het kost willen verdedigen en weinig verder komen.

Anderzijds verschijnen er binnen deze beweging ook studies, die niet zelden een stevige kritiek op Dooyeweerd e.a. inhouden. Met vallen en opstaan probeert men echter verder te komen en het is niet te ontkennen dat er gedurende de afgelopen 40 jaar het een en ander gepresteerd is, dat de kennis en het inzicht van veel christen-wetenschapsmensen heeft verrijkt en dat verschillen wijsgerige analyses en beginselen vruchtbaar zijn gebleken.

Ook in het genoemde geschrift van het Geref. Wetenschappelijk Genootschap blijkt de invloed van de reformatorisch-christelijke wijsbegeerte van Dooyeweerd e.a.

Gezien het belang van het onderwerp zullen wij enkele gedachten doorgeven. Dat er enkele kritische opmerkingen gemaakt worden is uitsluitend bedoeld als een onderstreping van het belang van de onderwerpen, die in deze zeer te waarderen publikatie besproken worden.

Het woord „vooroordeel” heeft voor velen een onaangename betekenis. Er wordt vaak direkt gedacht aan eenzijdigheid, oneerlijkheid en aan andere factoren die een goede discussie belemmeren. De uit traditie, sociaal milieu of godsdienst voortkomende waarden wil „men” opruimen om tot het grote ideaal van de onbevooroordeelde, waardevrije wetenschap te kunnen komen. Deze opvatting wijst de schrijver af als oppervlakkig en onjuist.

Er is nog nooit iemand geweest, die onbevooroordeeld in de wetenschap werkzaam kon zijn. Ondanks alle mooie woorden over waardevrijheid, objectiviteit, e.a., blijkt altijd weer een bepaalde positiekeus aan iemands werk ten grondslag te liggen. Het gaat m.b.t. deze problemen om vragen als „hoe is menselijke kennis mogelijk?” „Wat is de oorsprong van de kennis?” „Zijn er gren-

INGEZONDEN

Onder verwijzing naar de advertentie in dit nummer, wekken wij alle leden en belangstellenden op ledenvergadering van de Ver. van Geref. Onderwijzers en Leraren op D.V. 25 september 1971 in Amersfoort te bezoeken.

Ieder die vóór een vereniging is met het doel „de wil des Heeren met betrekking tot het onderwijs en in verband daarmee tot de opvoeding der kinderen op de scholen en andere onderwijsinstellingen beter te leren verstaan uit de Heilige Schrift, waarvan de hoofdsom geleerd wordt door „De Drie Formulieren van Enigheid” der Gereformeerde Kerken in Nederland. (Deze kerken worden op de dag, dat deze statuten van kracht zijn geworden, postaal aangeduid met „onderhoudende Art. 31 K.O.”) (art. 2 der Statuten)” kome.

Op die vergadering kan besproken worden hoe wij de arbeid voortzetten moeten in de koers, omschreven in art. 2, en met allen, die dit doel onderschrijven, hetzij „zgn. binnen verband of buiten verband”.

Laat deze vergadering het **begin** mogen zijn van het „waarmaken”, dat deze vereniging, **zo samengesteld**, (tot onze blijdschap mogen we constateren, dat de vereniging geenszins een vereniging van „buitenverbanders” is geworden) in bovenomschreven koers, kán werken tot de verwezenlijking van haar doel.

Het tijdelijk Bestuur,
Mej. G. B. Drayer
C. Kisjes
J. L. Struik

STUDENTENLEVEN

Amsterdam, augustus 1971

Aan alle studenten van Nederlandse universiteiten en hogescholen.

Zoals U weet, ligt het in het voornemen van de Stichting Bijzondere Leerstoelen voor Calvinistische Wijsbegeerte in de tweede helft van september een congres te organiseren. De bedoeling is studenten van verschillende universiteiten en hogescholen met elkaar in contact te brengen om te discussiëren over de problematiek van christelijk geloof, wijsbegeerte, wetenschap en techniek in een geseculariseerde wereld.

In verband met de diepingrijpende veranderingen die zich op verschillende gebieden in de cultuur voordoen, is als thema voor het congres gekozen: Einde van een tijdperk? Vanuit deze vraagstelling zal prof. H. Rookmaaker de ontwikkelingen in de kunst analyseren; prof. P. G. Smelik de veranderingen in het menszijn (vanuit de natuurwetenschappen) en prof. Joh. van der Hoeven zal de stand van de huidige filosofie opnemen.

Plaats van het congres: Intern. School voor Wijsbegeerte, Dodeweg 8, Oud-Leusden (Amersfoort); per trein te bereiken via station Amersfoort en vandaar de stadsbus richting (Oud)-Leusden.

Programma:

donderdag 23 september

19.00 uur Opening door congresvoorzitter Prof. H. van der Laan, event. gevolgd door enkele mededelingen van de kampcommandant Chr. van Haeften.

19.30 uur Referaat Prof. Rookmaaker, gevolgd door discussie.

vrijdag 24 september

Bijbelstudie o.l.v. Prof. A. Troost, referaat Prof. Van der Hoeven, groepsdiscussie, plenaire discussie.

zaterdag 25 september

Referaat Prof. Smelik, gevolgd door discussie.
Sluiting van het congres: tegen 13.30 uur.

Lakens, dekens, bestek zijn ter plaatse aanwezig.

Kosten: f 25,— p.p.; van degenen die donderdags vóór de aanvang van het congres ter plaatse willen dineren wordt f 7,50 extra gevraagd; zij die na de sluiting van het congres nog een lunch willen gebruiken, betalen f 4,50 extra. Betaling ter plaatse.

Reiskosten boven de f 15,— worden vergoed.

Opgave aan S. Griffioen, Rijksstraatweg 77, Loenen aan de Vecht.

**VERANTWOORDING GIFTEN
VOOR DE ACTIE „PIDA PAN”
OP CURAÇAO**

De brs en zrs op Curaçao, die deze actie verzorgen, zijn bijzonder verrast door de royale steun die de lezers van „Opbouw” de laatste maanden hebben willen verlenen. U weet, het gaat om het lenigen van stoffelijke nood in arme gezinnen van de inlandse bevolking op het eiland Curaçao. Doorgaans zijn dit gezinnen waar een mannelijke kostwinner ontbreekt. Daar is hulp dringend nodig. „Pida Pan” (U herinnert het zich wel, dat betekent letterlijk: „stukje brood”) komt in die gezinnen op vaste tijden met voedselpakketten. Men schrijft mij dat de kas begon leeg te raken, omdat de uitgaven de inkomsten regelmatig overtroffen. En dus is de steun vanuit Nederland erg welkom. Ja, men ziet nu zelfs kans in een enkel geval nog wat meer hulp te bieden dan alleen in de vorm van voedsel. Eén van de ondersteunde gezinnen woont in een afschuwelijk krot, in voor ons bijna onvoorstelbare omstandigheden. Onlangs is het negende kind daar geboren. Eén van de kinderen is in een tehuis voor gebrekkige kinderen opgenomen. Gevolg van de slechte verzorging? Het lijkt erop dat ook een tweede kind daar zal moeten worden opgenomen. Deze mensen waren bezig een huisje te bouwen. De muren staan er, het dak zit er op, de tussenschotten voor de kamerindeling zijn klaar. Maar men ziet geen kans verder te komen. „Pida Pan” overweegt nu deze mensen wat verder te helpen, zodat hun huisje klaar komt en de woonomstandigheden wat dragelijker worden. Dat is voor hen haast even belangrijk als voedsel. Natuurlijk moet U hierbij geen vergelijking met huizenbouw in Nederland maken. Het blijft een zaak van enkele honderden gulden. Zulke mensen doen alles aan hun huisje zelf, met primitieve middelen en het blijft ook een primitieve woning. Maar een paleis, vergeleken bij hun tegenwoordige onderdak. Dank zij Uw hulp zullen deze mensen nu misschien ineens een heel stuk op weg geholpen kunnen worden.

Sedert de vorige verantwoording, in Opbouw van 6 augustus, heb ik weer de volgende bij mij binnengekomen bedragen te melden. Ik sluit af met mijn op 25 augustus gedateerde giro-rekening.

(1-7) Mej. HJ te R f 15,—; JJV te O f 50,—; AN te A f 10,—; (15-7) JCH te R f 100,—; (28-7) AM te S f 10,—; HS te DenH f 10,— en f 25,—; (2-8) HZ te M f 10,—; (6-8) Mej. BWW te 'sG f 25,—; (10-8) Mej. FC te Z f 10,—; PdeG te S f 15,—; HK-S te U f 10,—; (13-8) Mej. JLD te D f 10,—; (16-8) RB-S te Gr f 10,—; (17-8) CL te N f 20,—; (19-8) KV te S f 10,—; (24-8) JE te S f 10,—; (25-8) AV te V f 50,—. In totaal precies f 400,—. Tezamen met de vorige verantwoordingen f 1.098,98.

Uit de reacties uit Curaçao beluister ik het volgende: men is erg blij met en verrast over de ontvangen hulp; maar ook: men kan nu wel weer even voort. Dat betekent: giften blijven welkom, maar het kan ook wel even wat kalmer aan. Mag ik dan weer aan de bel trekken als de hulp weer dringender nodig wordt? Inmiddels blijf ik natuurlijk de bij mij binnenkomende giften regelmatig verantwoorden. Mijn gironummer is 145189.

C. van der Mark, Driebergen

De Here heeft tot Zich genomen Zijn moegestreden kind, mijn lieve man, onze zorgzame vader en grootvader, broer, zwager en oom

GERARDINUS JOHANNES BUITENHUIS

op de leeftijd van 63 jaar.

„De Here riep en Zijn knecht antwoordde.”
Openbaringen 21 vers 4

Uit aller naam:

C. P. Buitenhuis-van der Kaag

Schiedam, 12 september 1971
Groen van Prinstererlaan 57

De begrafenis heeft donderdag 16 september te Schiedam plaatsgehad.

UITNODIGING

tot de

VERGADERING

van

GEREFORMEERDE

ONDERWIJZERS EN LERAREN

op D.V. **ZATERDAG 25 SEPT. 1971**

in het Berghotel, Utrechtseweg 225, Amersfoort.

Aanvang 10.30 uur.

's Morgens Huishoudelijke zaken.

Bespreking: **Hoè** zetten we de arbeid voort?

Bestuursverkiezing.

's Middags hoopt Ds K. C. Smouter van Breda te spreken over: „Het onderwijs in de crisissituatie van onze tijd”.

Opkomst van **alle leden dringend** gewenst. **Daar sommiger adres gewijzigd is**, nodigen wij die leden **door deze advertentie uit**.

Ook belangstellenden hartelijk welkom.

Het tijdelijk Bestuur,

Mej. G. B. Drayer
C. Kisjes
J. L. Struik

Kolkweg 43, Laag-Zuthem (Ov.)

Welke vrouw of man wil

(tijdelijk)

KOMEN INWONEN

bij een alleenstaande vrouw

in een dorp in de provincie Groningen.

Grote, vrijstaande woning aan de rand van het dorp.

Brieven onder nummer 179 bureau „Opbouw”, Slotlaan 220, Zeist.

**MIDDENMEER (Wieringermeer)
Chr. Nat. School**

Gevraagd:

EEN ONDERWIJZER(ES)

Indiensttreding: 1 januari 1972 of eerder
6 mannschool.

Nieuwe woning met c.v. aanwezig.

Sollicitaties en inlichtingen: F. C. Hoogteijling, H.d.S., Schoolpad 1, Middenmeer. Telefoon 02270-428.

Bijbels denken over Israël en de Kerk
door Mevrouw E. W. Hiebendaal
waarin onder meer

DE ZIN VAN HET KONINKRIJK

Wanneer komt het en Waartoe?

Uitgave:

Comité tot verbr. v. d. Waarheid der Schriften
Stolkstraat 18b. Rotterdam. Giro 346974

Tel. (010) 285076

160 blz. Prijs f. 5,90 + porto.